

Kum Şehrinde Şiiliğin Başlangıcı *

HÜSEYİN FAKİHİ

Çeviren

HABİP DEMİR

Arş. Gör. | Iğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü

Özet: Kum, İran toprakları içerisinde, hicri ikinci asrın ortalarında Şiilerin yoğun olarak yaşadığı kabul edilen ilk şehirdir. Bu yüzden Kum şehri ve halkı, Müslümanlar ve özellikle Ehl-i Beyt sevenleri için özel bir yere sahip olmuş ve birçok araştır-mada şehrin farklı yönleri ortaya çıkarılmıştır. Bu yazıda yazar, Kum şehri ile ilgili olaylardan bir kısmını ele almıştır.

Anahtar Kelimeler: Kum şehri, Şiilik, İran, mezhep, tarih.

* Makalenin aslı "Âğaz-i Teşeyyu' der Kum" başlığı ile *Ferbeng-i Kevser*, Sonbahar, Sayı 71, Yıl 1386 (2007), ss. 50-56 arasında yayınlanmıştır. Makale üç bölümden oluşmaktadır. Hâlihazırda çevirmiş olduğumuz yazı, serinin ilk makalesidir.

The Beginning of Shiism in Qom City

HOSSEIN FAQIHI

Translated by

HABİP DEMİR

Res. Assist. | İğdır University, Faculty of Divinity, Department of Basic Islamic Sciences

Abstract: Qom is the first city, which is accepted in where Shi-ites densely lived, within lands of Iran, in the midst of second century of the hegira. Accordingly, Qom city and its people had a special place in heart of Muslims, especially Ahl-e Bayt, and in several researches it has been revealed different aspects of the city. In this paper author has dealt with some of events related to Qom city.

Keywords: Qom city, Shiism, Iran, sect, history.

Kum'un Eski Tarihi

Kum şehrinin kim tarafından ve ne zaman bir şehir hüviyetine büründüğü ile ilgili kesin bir bilgiye sahip değiliz; ancak Kum şehrinin, İsfahan bölgesinin fethine katılan Müslümanlar tarafından yani İslam fetihleri sırasında gün yüzüne çıkmış bir şehir olduğu görüşü daha fazla kabul görmüştür.

Belâzûrî¹, Ya'kûbî² ve diğer tarihçilerin nakline göre Kum, İran'ın en kadim şehirlerinden biridir ve bu bilgi konu ile ilgilenen araştırmacı ve tarihçiler arasında çoğunlukla şöhret bulmuştur.

Rivayetlere göre, Makedonyalı İskender Kum şehrini yerle bir etmişti. Harabe halindeki bu şehir, Sâsâni hükümdarı Kubad (488-531)'in şehirden geçtiği sıralarda bayındır hale getirilmiş ve Kubad tarafından şehre "Kum" ismi verilmiştir.³

Başka bir rivayete göre ise Sâsâni kralı Behram Gur, Ermeni ülkesine yaptığı yolculuk sırasında o zaman "Tagarud" diye adlandırılan bir köye gelerek burada bir ateşgede inşa ettirmiş, Memcan adını verdiği bir çarşı ve Mezdcan köyüne de bir hisar yaptırmıştır.⁴ Yine, Araplar buraya girmeden önce Kum şehrinin en önemli kısımlarını bu iki köy (Tagarud ve Mezdcan) oluşturmaktaydı.

Abdülmelik b. Mervan zamanında bu bölgede bulunan Kubad'ın oğlu Firuz tarafından yazılan bir kitapta, Kum şehri Firuz döneminin büyük ve güzel şehirlerinden birisi olarak anlatılmaktadır. Bu şehir Firdevsi'nin *Şehname*'sinde Pişdadiyan ve Keyaniyan* şehirlerinden bir parça olarak ele alınmış ve şehrin ismi *Veys u Râmîn*** manzumesinde defalarca tekrar edilmiştir.⁵ Başka bazı

¹ Belâzûrî, *Futûbu'l-Buldân*, c. 4, s. 199.

² Ya'kûbî, *Târib-i Ya'kûbî*, c. 1, s. 144.

³ Hasan b. Muhammed, *Târib-i Kum*, Fasıl 7, Bâb 1; Belâzûrî, *a.g.e.*, c. 4, s. 199; Coğrafiya-yi *Târib-i Kum*, s. 89; Nâsîru's-Şeria, *Târib-i Kum*, s. 12.

⁴ Aynı yer.

* Pişdâdiyân ve Keyâniyân, Eşkâniyân ve Sâsâniyân ile birlikte Müslümanlardan önce İran'a hâkim olmuş hanedanların isimleridir. (çev.)

** *Veys u Râmîn*, XI. Yüzyılda yaşamış İran'ın en büyük hikâyecilerinden Fahreddin-i Cürçânî tarafından kaleme alınmış eski İran hikâyelerinin en ünlülerindedir. (çev.)

⁵ İbnü'l-Fakih, *Mubtasaru'l-Buldân*, s. 125; Ali Asgar Fakihî, *Târib-i Mezhebî-i Kum*, s. 32-83.

nakillerde ise, bu şehrin temelini ilk önce Ahamenişler* zamanında atılmış olduğu rivayet edilmektedir. Bu da, şehrin kadim dönemdeki krallar zamanında bile isminin geçtiğini göstermektedir.⁶

Bu rivayetler Kum şehrinin, Müslümanlar onu ele geçirmeden önce de mevcut olduğunu göstermektedir. Ancak, Yâkut Hamevî ve onunla aynı görüşü paylaşan bazı tarihçiler, Kum şehrini yeni ortaya çıkarılmış ve İslam uygarlığına ait bir şehir olarak kabul etmişlerdir.⁷ Ancak, burada sözü edilen husus, bu bölgeye Arapların yerleşmesinden sonra İslam'a has ilkeler ve mimari özelliklerin ortaya çıkmasıyla burasının yeni bir şehir hüviyetine gelmesi olayıdır. Hamevî'nin kendisi de bu şehrin yeni oluşmuş olduğuna inanmaktadır ve Kum şehrinin, Arapların bu bölgeye girdiği sırada en önemlisi "Kumîdan" olan yedi ayrı köyden meydana geldiğini ifade etmektedir.⁸ Ancak rivayetlere göre, Arapların şehre yerleşmesinden sonra bu köyler birleşerek tek bir şehir haline gelmiştir. Şehrin çok önceden var olduğu ile ilgili diğer görüşle bu görüş arasında bir zıtlık olmadığı açıktır. Bununla beraber, tarihi nakiller uyarınca Müslümanlar tarafından İslami ilkelerle inşa edilen şehir, kadim Kum şehrinin kuzeydoğusundaydı ve orası inşa edildikten sonra kadim Kum şehri metruk hale gelmişti.⁹

Bu rivayetler, Hamevî'nin görüşünün daha kabule şayan olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak Kum şehrinin, bir dizi yenileme aşamalarından geçtikten sonra Müslümanlar eliyle inşa edildiğini kabul edebiliriz.

"Kum" İsminin Verilme Sebebi

Kum şehrinin, geçmişte hangi ismi aldığı ve mevcut isminin niçin verildiği ile ilgili doyurucu bilgiye sahip değiliz. Tarihi kay-

* Ahamenişler (Persler), MÖ 550-330 yılları arasında antik İran'da hüküm süren ilk Pers İmparatorluğudur. (çev.)

⁶ Hasan b. Muhammed, *a.g.e*, Fasıl 7, Bâb 1; Yâkût el-Hamevî, *a.g.e*, c. 4, s. 159; *Coğrafiya-yi Târib-i Kum*, s. 89.

⁷ Yâkut el-Hamevî, *a.g.e*, c. 4, s. 159.

⁸ Bu yedi köy şunlardır: Kumîdân, Memecân, Karzân, Mâlûn, Cemr, Seken, Colenbânân, *Târib-i Mezbebi-i Kum*, aynı yer.

⁹ Aynı yer.

naklardan ve bazı araştırmacılardan elde ettiğimiz bilgilere göre bu şehir eskiden Kum, Kûme, Kumandân, Kûnâyâ gibi her biri muhtelif anlamlara sahip kelimelerle ifade edilmiştir.¹⁰ Daha sonra İslam fetihleriyle birlikte bu kelimelerden biri olan “Kûme” ya da “Kumîndân” kelimesi kısaltmaya uğrayarak Arapçaya “Kum” şeklinde geçmiştir.¹¹

Târîb-i Kum eserinin yazarı Hasan b. Muhammed’in Ahmed b. Muhammed Berkî (ö.274)’den nakline göre Kum şehrinin bulunduğu yer ırmak sularının toplandığı çayırılık bir alandı. Bu yüzden Arap ıstılahında “Kum Yöresi” şeklinde söylenmiş ve daha sonra bu yer “Kum” ismi ile bilinir olmuştur. Bununla birlikte bedevilerin su ve otlak bulmak amacıyla bu bölgedeki topraklara konup kendileri için yerleşim yeri kurmalarından dolayı burasının “Kûme” olarak isimlendirildiği nakledilmiştir. Bu kelime zamanla kısaltılmış ve “Kum” şekline getirilmişti. Sonra Kum kelimesi Arapçalaşarak bu isimle bilinir oldu.¹² Yine *Târîb-i Kum* sahibinin *Târîb-i İsfaban* sahibi Hamza b. Hasan’dan naklettiğine göre, Kum; o bölgedeki mevcut köylerden biri olan “Kumîdan” kelimesinden kısaltılmış ve “Kum” şekline dönüştürülmüştür. Bu aynı şekilde Yâkut Hamvî’nin de konu hakkındaki görüşüdür.¹³

İslâmî eğilimli rivayetlere gelince; İslam Peygamberi “miraç” sırasında gökyüzünde iken, İblis’i, elleri dizlerinin üstünde olduğu halde bu şehrin toprakları üzerine oturmuş halde görmüştü. Bir müddet sonra Cebrail onu tanıtmış ve Peygamber de İblis’e hitaben “Kum (kalk) ey mel’un!” demiştir.¹⁴ Bu konudaki rivayetler, bu topraklardan İblis’in kovulduğunu ve şehrin ilahi güvenceye sahip beldelerden biri olduğunu göstermektedir. “Kum” kelimesi hakkındaki bu tür rivayetler aynı zamanda Müslümanlar arasında bu şehrin meşhur olmasında etkili olmuştur. Her durumda, isimlendirme sebebi ne olursa olsun, sadece İmam Cafer Sâdık’tan gelen

¹⁰ *Lisânü'l-Acem*, s. 256; *Mu'cemü'l-Buldân*, c. 4, s. 274; *Coğrafya-yi Târîb-i Kum*, s. 89.

¹¹ Hasan b. Muhammed, *Târîb-i Kadîm-i Kum*, Bölüm 1, s. 25, 40 ve 42.

¹² Aynı yer; Nâsîru'sh-Şeria, *Târîb-i Kum*, s. 25.

¹³ *Mu'cemü'l-Buldân*, c. 4, s. 274 ve 397.

¹⁴ *Târîb-i Kadîm-i Kum*, s. 27, Nâsîru'sh-Şeria, a.g.e., s. 17.

riyayetlere bakıldığında bile, bu şehrin bu isimle anılmış olduğu ve orada oturanlara önem verildiği görülmüştür.

Kum Şehrinin Fethi

Kum, Hicri 23 yılında Müslümanlar tarafından fethedilmiştir.¹⁵ Ancak, Kum ve civarının barış yoluyla mı yoksa savaş ve galebe yoluyla¹⁶ mı ele geçirildiği meselesi tarihçiler arasında ihtilafıdır.¹⁷ Tarihi olarak şöhret bulmuş hali ve bu yöndeki tanıklıklar, bu bölgenin savaş ve galebe yoluyla fethedildiğini teyit etmektedir. Zira Kum bölgesi o zamanlar İsfahan'a tâbi bir nahiyeydi ve İsfahan ile etrafının Ebû Musa el-Eş'arî'nin ordusu tarafından Hicri 23 yılında fethedildiği herkes tarafından bilinen tarihi bir gerçekliktir.¹⁸ Bundan dolayı Kum bölgesi ve civarının aynı ordu tarafından ve aynı yıl içinde fethedildiği kabul edilmiştir. Buna ilaveten Muhammed b. İdris Şafî (ö. 204) ve Malik b. Enes (ö. 179) gibi İslam fukahâsından bazıları, tüm Cibâl bölgesinin savaş yoluyla fethedildiğini ve hiçbir şehrin bundan müstesna olmadığını ifade etmişlerdir.¹⁹

Kum Halkının Eski Dini

Kum halkı İslam fetihlerinden önce Zerdüşti idi, şehir ve civarında çok sayıda ateşgede mevcuttu. Bunun dışında Mecûsiler, Yahudiler ve Hıristiyanların da bu şehirde yaşamış oldukları görülmektedir. *Târîh-i Kum* yazarı, kitabının 19. Bâb'ını bu bölgede yaşayan Yahudi ve Hıristiyanların haberlerine ayırmakta, özellikle Hıristiyanların ve onlar gibi diğer Zimmîlerin ödediği cizye miktarından söz etmektedir.²⁰ Müslümanlar tarafından fethedildiğinde Kum halkının çoğu Müslüman olmuş ve diğerleri ise Zerdüştlükte kalarak cizye ödemeyi kabul etmişlerdir. Hatta, sonraki asırlarda Zerdüştilerin ateşgedelerinden bir kısmı bu bölgede varlığını devam ettirmiştir.²¹

¹⁵ *Futûbu'l-Buldân*, c. 1, s. 308

¹⁶ Hasan b. Muhammed, *a.g.e.*, *İntişârât-ı Kitâbhâne-i Âyetullâh Mar'aşî*, s. 508.

¹⁷ Aynı yer; *Mu'cemu'l-Buldân*, c. 4, s. 159; *Târîh-i Yâ'kûbî*, c. 1, s. 144.

¹⁸ Aynı yer.

¹⁹ Hasan b. Muhammed, *a.g.e.*, s. 504 ve Mukaddime, s. 54.

²⁰ *Târîh-i Kum*, s. 18 ve 126.

²¹ *Târîh-i Mezhebî-i Kum*, s. 318.

İbn Fakih Hemedânî, “Kum şehrinin vasıfları” kısmında Belâzûrî’den şunları nakletmektedir: “Kum’un Mezdecan köyünde, Azergeşb’in* ateşine sahip olan kadim bir ateşgede vardı ve bu bölgeler Abdülmelik b. Mervan zamanında ele geçirildiği sırada onun altın kapularından biri Ka’be’ye nakledilmiştir. Ancak Azer-mihrin ateşgedesi Sasani Kralı Behram Gur zamanında Sûrin yoluyla Cevzan’a intikal ettirilerek ateşgede orada inşa edilmiştir.”²²

Hicri ikinci asrın ikinci on yılının ortalarında Kum şehrinin merkezindeki ateşgede, Eş’arî kabilesine mensup Araplar ve Kumlu Mecûsiler arasında ihtilaf konusu olmuş ve bunun sonucunda Araplar, Mecûsilere galip gelerek ateşgedeyi yıkmışlardır.²³ Ancak Mecûsilerin eseri Kum’un etrafında uzun süre aynı şekilde kalmaya devam etmiştir. İslam coğrafyacılarından İstahrî bu bölgeden geçtiğinde şöyle yazmıştır: “Kum şehrinin yakınında “Kal’a-i Kübra” diye bilinen bir köy vardı ve o köy halkının geneli Zerdüşti idi. Mâbed kabilinden Zerdüştilere mahsus eserler, mezar ve ateşgede bu şehrin etrafında halen görülmektedir.”²⁴

Kıscacası, hicri dördüncü asrın başlarına kadar bu bölgede gayri Müslim halkın yaşadığına dair haberlere ulaşılmaktadır. Ancak dördüncü asırdan sonra bu bölge halkının tamamen Müslüman olduğu bilinmektedir.²⁵ Fetihden sonra Kum halkı Müslümanlar aracılığıyla İslam diniyle tanışmış ve başından itibaren Şiilik mezhebini seçmişti.

Gaybet-i Suğrâ’ya Kadar Kum’da Şiiliğin Ortaya Çıkışı ve Seyri*

Kum şehri başlangıçta tıpkı fethedilen diğer bölgeler gibi Sün-

*Azergeşb, Azerbaycan bölgesinde Zerdüşt dinine ait Ahura Mazda’nın tecelligâhlarından biri olarak kabul edilen önemli bir ateşgâhtır. (çev.)

²² *Futûbu’l-Buldân*, c. 4, s. 301; *Târih-i Kum*, Fasıl 7, Bâb 1.

²³ Aynı yer.

²⁴ *Coğrafyay-ı Târih-i Kum*, s. 35.

²⁵ *Târih-i Mezheb-i Kum*, s. 318.

* Gaybet-i Suğrâ (Küçük Gizlilik): Şii inancına göre on ikinci imam Muhammed b. Hasan el-Askerî’nin Hicri 260 yılında ortadan kaybolup 329 yılındaki tekrar dünyaya dönmek üzere tamamen ortadan kaybolmasına kadar süren ve bu süre zarfında cemaati ile ilişkisini dört sefir aracılığıyla sürdürdüğüne inanılan dönemdir. (çev.)

nilik** mezhebiyle tanışmıştı. Ancak Ebû Musa el-Eş'arî tarafından fethedilen İsfahan, Kâşân, Rey, Sâve ve diğer Cibâl ülkesi gibi birbirine yakın şehirler Şîî düşünceyi tercih etmişlerdi. Şîilik mezhebinin Irak ve Medine'deki Şîa merkezlerinden hangi yolla bu topraklara intikal ettiği, nasıl yayıldığı gibi soruların cevabı aşağıda gelecektir.

Kum Halkının Şîileşme Sebepleri

Bu şehrin Şîileşmesinin en önemli sebeplerinden biri, bu şehre gelen Müslümanların Şîa mezhebine mensup olması ve bu bölgeye yerleşmeleridir. Kum'un fethinden sonra Müslümanlar hicrî ikinci asrın ortalarına kadar şehre göç etmişlerdir. Onlardan bazılarının isimlerini verelim.

1. Şîî Emirleri

Ebû Musa el-Eş'arî komutasındaki Eş'arî kabilesi, İran'ın fethinde bulunmuş ve İsfahan civarının tamamı, Kum, Kâşân, Sâve ve Cebel bölgesindeki birçok yeri fethetmişlerdir. Eş'arî ailesinden Malik b. Amir ve oğlu Sâib, bu ordunun bilinen komutanlarından ve Sâve ile kuzeyinin fatihlerindendi. Onlar bu bölgenin fethinden sonra Irak'ta (Irak-ı Acem) İslam'ın yerleşmesine kadar sürekli kalmışlardır. Kum'un fethinden sonra bu şehre giren ilk kişinin Kûfe Şîilerinin reisi Sâib b. Mâlik olduğu söylenir.²⁶ Eş'arî kabilesine mensup Araplar ilk asrın sonlarında bu bölgeye girene kadar, bu şehirde Şianın varlığı ve eserlerine ait bir kayıt tespit edilememiştir. Ancak, Sâib'in, şehirdeki mevcut kişileri Şîa fikirleri ile tanıştırdığı, bu mezhebin şehirde zemin oluşturmasında ve aynı şekilde kendi fikirlerini evlatlarına aktarmada oldukça etkili olduğu görülmüştür.

2. Kum'da Bazı Şîî Araplar

Kum, Hicri birinci asrın ortalarından başlayıp sonuna kadar, özellikle Irak topraklarından ve diğer bazı noktalardan siyasi sebeplerle İran üzerine göç etmek zorunda kalan çok sayıda Müslüman Arap kabilesinin girişine tanık olmuştur. Muhtar es-Sekafi'nin

** Burada bahsedilen, kurumsallaşmış yapıyla Sünnilik mezhebi değil, Ali taraftarı olmayanların tümü manasında bir Sünniliktir. (çev.)

²⁶ Ed. Doktor Hadarî, *Târib-i Teşeyyu'*, c. 2, s. 166.

66-67 yıllarındaki isyanından sonra Benî Esed'den bir topluluk Kum'a gelmiş ve Cemkerân bölgesine yerleşmiştir. Sonra Benî Anze, Benî Mezhic, Benî Kays gibi kabilelerden de Kum'a gelenler olmuştur. Bunlardan Benî Anze kabilesi Çabluk ve Burka köylerinde, Benî Mezhic ve Benî Kays kabileleri ise ırmak kenarındaki sonraları "Kasiye" olarak bilinen yere yerleşmişlerdir.²⁷

Mutrif b. Mugire b. Şu'be'nin 77'de bu bölgeye girip Kum'da kaldığı ile ilgili bilgiler vardır. Emevîlere muhalif ve onların takibatı altında bulunan birçok kişinin de bu dönemde Kum, Kâşân ve bu bölgedeki diğer şehirlere yöneldiği nakledilmiştir.²⁸ *Târih-i Kum* müellifinin nakline göre, Teym, Kays, Anze ve Eş'arî kabilelerinden bir topluluk²⁹ ve Yâkut Hamevî'nin nakline göre âlimlerden, Tâbiünden ve Arapların büyüklerinden 17 kişi ile Sa'd b. Malik Eş'arî'nin evlatlarının tamamı, Emevî aleyhtarı Abdurrahman b. Eş'as'ın ordusuyla ortak hareket etmiştir. Bu ordu Hicrî 84 yılında Emevîlere yenildikten sonra tüm bu kabileler Kum tarafına doğru yönelerek, Tiyran köyüne yerleşmişler ve diğer bahsedilen köylülerin de (Çabluk, Burka ve Kasiye) burada kalıcılışmasını sağlamışlardır.³⁰ Bazı yorumlara göre, bu kabilelerin hepsi Irak'tan aynı zamanda çıkmış ve bu sebeple Kum'a da aynı zamanda girmişti.

Eş'arî kabilesinin Kum'a yerleşmesinden sonra, şehre göç edenlerin çoğunluğunu seyyitler, Aleviler ve birtakım muhacirler oluşturmuştur. Bu şehir aynı zamanda çeşitli kişiler ve toplulukların da girişine şahit olmuştur. 131 yılında Ebu Müslim'in kudretli komutanlarından Kahtabe b. Şebib, Mukâtil b. Hakîm Nemekî ve Emevî aleyhtarı güçlü komutanlardan bir grubu bu şehre göndermişti. Kahtabe'nin kendisi de sonraları şehre gelmiştir.³¹

Kum'a Göç Eden En Önemli Kabile: Eş'arîler

Malik b. Amir el-Eş'arî'nin soyundan olan Eş'arî kabilesinden

²⁷ *Târih-i Kadîm-i Kum*, s. 251 ve 260; *Mu'cemu'l-Buldân*, c. 4, s. 397; *Âsâr-ı Mezhebî*, s. 357; Resûl Ca'feriyân, *Târih-i Teşeyyu'*, s. 56.

²⁸ *Aynu yer.*

²⁹ Hasan b. Muhammed, *Târih-i Kum*, s. 24.

³⁰ *Mu'cemu'l-Buldân*, c. 4, s. 397.

³¹ *Kum İctimâi ve İktisâdî*, s. 37.

bir topluluk siyasi sebeplerle geceleyin İran'ın uzak bölgelerine gitme amacıyla Kûfe'yi terk ettiler. Irak'ın doğusunda kimsenin kullanmadığı fer'i bölgelerden geçirek, başı yıldızlara değen dağlardan geçerek İran'ın batısına ulaştılar. Bu topluluk, muhtelif nakillere³² göre, ister Sa'd ve Sâib oğullarının hepsini isterse sadece Sa'd oğullarını yani Abdullah, Ahvas ve onların hizmetçi ve evlatlarını kapsıyor olsun, çok meşakkatli yollarla ve verdikleri çok sayıda can kaybıyla,³³ kendilerini İran Kuhistanı bölgesindeki Nihavend, Melayir, Arak ve Muhilat gibi ovaların arasından Kum bölgesine ulaştırmışlardır. Çeşitli nakillere göre 95 yılında, Ebrşebhan ya da Kumîdan köyleri yakınlarında veya Beravestan, Mican ve Şehristan hisarları arasına ulaşarak³⁴ çadırlarını kurmuşlardır. Eş'arî kabilesi, beraberindeki aileleri, hizmetçileri, hayvanları ve büyük kervanlarıyla yola koyulmuşlardı. Kum bölgesinin reisi Yezdan Fazar tarafından sıcak bir şekilde karşılandılar.³⁵

Eş'arî kabilesinin Kum bölgesine yerleşmesinden kısa bir süre sonra Kum sakinleri, Deylemîlerin bu bölgeye yönelik mevsimlik saldırılarına maruz kaldılar. Deylemîler, Ahvas'ın kumandasındaki Eş'arî kabilesinin düzenli ve şiddetli tepkisiyle karşılaştılar ve sonuçta ağır kayıp vererek kaçmak zorunda kaldılar.³⁶ Şehrin yerlileri tarafından mühim bir başarı olarak görülen Eş'arîlerin bu zaferi, Kum büyüklerinin onlarla bu bölgede birlikte yaşama ve dostluk kurma amacıyla ahidname imzalamaları sonucunu doğurdu.³⁷ Bu ahidname Eş'arî kabilesinin bu bölgede kalıcı olmasını sağladı.

Eş'arî kabilesinin bu bölgeye yerleşmesiyle onların diğer amcaoğulları Irak ve diğer İslam beldelerinden buraya geldiler. Ebu Bekr, Ferahan ve oğlu Hammad Sâve, İmran Teferrüş, Âdem Kâşân köyüne, Amr ve onun gibi diğer Ahvas'ın evlatları da bu

³² Hasan b. Muhammed, *Târîb-i Kum*, s. 240, 244 ve 260; *Mu'cemu'l- Buldân*, c. 4, s. 397; *Takvîmu'l-Buldân*, s. 33.

³³ Aynı yer; Nâsîru'ş-Şeria, *Târîb-i Kum*, s.74; Abbâs Feyz, *Gencine-i Âsâr*, s. 145.

³⁴ *Târîb-i Kum*, Çap Kitâbhâne-i Âyetullâh Mar'aşî Necefi, s. 37.

³⁵ *Târîb-i Kadîm-i Kum*, s. 74 ve 264; Çap Cedid, s. 740; *Mu'cemu'l- Buldân*, c. 4, s. 378; Ebu'l-Fidâ, *Takvîmu'l-Buldân*, s. 409; *el-Ensâb*, s. 461; *Mukaddime-i Târîb-i Kum*.

³⁶ Aynı yer; *Gencine-i Âsâr-ı Kum*, s. 145.

³⁷ Aynı yer.

bölgedeki diğer mamur yerlere yerleştiler.³⁸ Bu sırada Seleme b. Seleme-i Hemedani Sâve, Teferrüş, Zevâre, Cehrud, Kuzderi gibi bölgelerden bazı yerleri elinde bulundurduğunu ve oraları satılığa çıkarıp Eş'arî kabilesine sattığını belirtmiştir. Diğer taraftan Ahvas, Kûfe'de kalan mallarını ve topraklarını satarak, 50 bin dinar altın tutan büyük meblağ ve diğer mali imkânlarını Eş'arî kabilesinin bu bölgede güçlenmesi için harcamış, bu yolla onlar için çok sayıda emlak ve mal edinmiştir. Böylece onlar Kum ve diğer Cibâl bölgesinde nüfuz elde etmişlerdir. Elbette bu işlerden bazıları hicri ikinci asırla ilişkiydi.³⁹ Kum şehrinin reisi Yezdan Fazar, 97 yılında Memcan köyünü Eş'arî kabilesinin oturması için ve 99 ya da 102 yılında Cemr köyünü onların ziraat ve ekinleri için ve sonra Ferâbe (Gezne) köyünü de bu topluluğun hayvanlarına otlak yeri olarak vermişti.⁴⁰ Bu iskân faaliyeti, onların bu bölgede özellikle mezhebî, ictimâî ve iktisadî faaliyetlerinin yayılmasını başlatmıştır.

³⁸ *Târîb-i Kadîm-i Kum*, s. 262.

³⁹ Muhammed Ali Ensârî, *Mukaddime-i Târîb-i Kum*, s. 15.

⁴⁰ *Târîb-i Kadîm-i Kum*, s. 260.